

it is necessary to consider the compilation «Documents of Bohdan Khmel'nyts'kyj where there is no such agitation document for the abovementioned actions. The analysis of XVII century chronicles, those of Nathan Hannover in particular, and to which N. Yakovenko, the author of the manual, is referring to is given by scientist Weinryb B.D. from USA. The professor emphasizes that the works of these chronicles are not scientific; their authors are cabbalists, rabbi who did not have the secular education and interpreted the world through the perspective of biblical metaphors and figures. In historical investigation the initial point is the analysis and critics of the source even if only one quotation is mentioned. The use of such facts from XVII century chronicles (Nathan Hannover) is beneficial for the modern enemies of Ukrainian nation with the purpose of distribution of the myth about the anti-Jewish criminal actions in Ukraine since Bohdan Khmel'nyts'kyj period.

Key words: Bohdan Khmel'nyts'kyj period (1648–1657), «Jewish disorders», the complex society structure, Polish and Ukrainian establishment.

Рева Л. Г.

(м. Київ, Україна)

ДОСЛІДЖЕННЯ ВІЗАНТОЛОГІЧНОЇ КОМІСІЇ ВУАН (ЗА АРХІВАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМ. В.І. ВЕРНАДСЬКОГО)

Статтю присвячено діяльності Візантологічної комісії ВУАН в 30-х рр. XX ст. Попри складні фінансові умови й короткий час існування комісія зробила вагомий внесок у розвиток візантологічної науки в Україні.

Ключові слова: Візантологічна комісія, Україна, візантологічна наука.

В пояснювальній записці акад. Д. І. Багалія, А. Ю. Кримського та інших науковців від 10 серпня 1918 р. до Комісії для вироблення законопроекту про організацію Історико-Філологічного відділу УАН наголошувалось на необхідності створення кафедри візантійського та східного мистецтва, мотивуючи це тим, що Візантія є те джерело, звідки розпочинається великий потік нашої національної культури, що, коли хто хоче зрозуміти цю культуру, той повинен звернутись до її джерела – Візантії, бо це – царина культури, найближча для неї, найбільше з нею споріднена і перейнята нею в історичну спадщину [3, 124].

Різномісні зв'язки між південними та східними слов'янами своїми коріннями сягають глибокої давнини. Цьому сприяли близькість походження, ідеологічна спільність, схожість літературної мови, культури, книжна традиція. Тісні контактні взаємозв'язки втягнули православне слов'янство в коло спільних релігійних, філософських і літературних процесів. Спільний тип письма надав частині східно- та південнослов'янської книжності значення загальної православної літератури. Утворилася східно-

південнослов'янська літературна спільність, яка протягом тривалого часу була настільки тісною, що інколи важко визначити, в якій країні виник той чи інший літературний твір. Створений в одному літературному середовищі, він легко міг перейти і чудово прижитися в іншому, часом зазнавши там певних змін [4, 57]. Літературні стосунки між південним та східним слов'янством були найінтенсивнішими тоді, коли цього вимагали політичні та культурні інтереси слов'янських земель, або, коли там складалася історично культурна ситуація [1, 171–172]. Так, перший південнослов'янський вплив пов'язаний з офіційним прийняттям 988 р. на Русі християнства.

Український народ в своїй історії переживав усякі впливи, як від східних народів, так і від європейських, а також від своїх найближчих слов'янських одноплеменців, і це виявилось, між іншим, і в мові, і в літературних запозиченнях. Характер і силу цих впливів не можна пояснити без вивчення мов і духовного життя цих народів. Другий південно-слов'янський вплив не дав згаснути багатом давньоруським традиціям. Він сприяв виробленню нових традицій в ідейно-художньому житті літературного розвитку в Україні XIV–XVI ст. На цьому етапі здійснюється широкий обмін духовними цінностями з іншими народами. Україна підтримує й розвиває культурно-естетичні взаємини з країнами Сходу та особливо – Заходу. Цей вплив пов'язується з розвитком гуманістичної думки (друга половина XIV ст.). «Безсумнівною заслугою візантійської культури вважають ту обставину, що вона зберегла пам'ятники давньої старогрецької й староримської культури й передала їх у свій час усьому західно-європейському світові [...] коли західно-європейський літературний та науковий світ дозрів духовно настільки, що міг добутками класичної культури зацікавитися, прийняти їх, на свій лад розвинути та на них сперти дальший хід людської культури» [5, 195].

Зустріч Візантії з Україною – це не була зустріч бідного з багатим; це була зустріч якщо не рівних, то близьких потугою, але різних характером культур. Ще й тепер ми маємо у своїх звичаях і народній усній творчості ознаки зустрічі, поєднання староукраїнської, дохристиянської і християнської культур. Але ми до цього вже так звикли, що іноді не можемо розпізнати, де кінчається в народних звичаях староукраїнське і де починається християнське. Бо староукраїнські традиції ввійшли у плоть і кров наших звичаїв, і тепер ми собі не уявляємо Різдва без куті, Великодня – без писанки, Святої Трійці – без клечання, навіть називаємо це останнє свято «Зеленими Святами»[2, 10–12].

Утворення візантологічної комісії в середині 30-х років XX ст. за ініціативою Ф. І. Міщенка при Історико-Філологічному відділі мало вирішувати багато наукових питань, оскільки Україна протягом всього свого історичного життя перебувала в безперервних і всебічних економічних, політичних і культурних взаєминах із Візантією, – вплив Візантії на Україну

познався в усіх галузях її життя, тому, не ознайомившись докладно з історією й культурою України та візантійських впливів на їх розвиток, не можливо було з'ясувати ті пам'ятки – речові та письмові, що вона утворила. Звідси випливали й наукові завдання Візантологічної комісії, а саме: дослідження візантійських впливів у різних галузях життя українського народу та його творчості, зокрема в українському письменстві. В зв'язку з цим здійснювалися наукові розвідки з таких питань візантинознавства: візантійське письменство, освіта, візантійське право, мистецтво та археологія, фольклор, соціальні стосунки у Візантії, аграрна справа, стосунки між народами, що оселяли Візантію і національне питання у Візантії, економічні, політичні й культурні стосунки між Візантією й Україною тощо.

Для вирішення цих завдань Комісії необхідно було: 1) переглянути рукописи, що зберігалися в книгозбірнях України, щоб вивчити ті з них, які мають наукову вартість з погляду візантології, наукове опрацювання цих матеріалів; 2) взяти участь у висвітленні генези фольклорного матеріалу, що зберігся в межах України, переважно серед українського народу, а саме: виділити ті елементи, що їх треба віднести на долю візантійських впливів; 3) підготувати матеріали для складання візантійських відомостей про Україну.

З 9 квітня 1926 р. до січня 1929 р. головою Комісії був академік Федір Іванович Міщенко (1874 – рік смерті невідомий), історик церковного права, візантолог, професор Київської Духовної Академії, Юридичного інституту і Університету. 1920 р. був обраний академіком на кафедру історії культурно-ідеологічних течій в Україні (кафедри історії української церкви). До роботи в Комісії він залучив ерудовану професуру, яка володіла мовами народів Сходу, Середньої Азії, Кавказу, Західної Європи. Однак 1928 р. його було позбавлено академічного звання рішенням Наркомосу. З 1 січня 1929 р. через хворобу він змушений був відмовитися від головування. Його наступником був академік Агатангел Юхимович Кримський, а керуючим працею Комісії – Петро Павлович Кудрявцев, співробітник 1 Відділу з окремих наукових доручень. Таким чином, Комісія працювала у складі: А. Ю. Кримський (голова), керівничий – П. П. Кудрявцев, учений секретар, постійний нештатний співробітник О. І. Полулях, постійний нештатний співробітник М. І. Сагарда, члени Комісії: В. І. Барвінок, Ю. П. Діяковський, О. Д. Дмитрієв, В. М. Зуммер, В. О. Крижанівський, М. О. Макаренко, Ф. І. Міщенко, І. В. Моргилевський, М. Ф. Мухін, П. Х. Оксіюк, В. П. Рибінський, М. М. Скабаланович.

Головним багатством Комісії була спеціальна підручна бібліотека до 1000 томів із картотекою – покажчиком візантійської бібліографії, але цього було замало для роботи Комісії, яка потребувала постійного поповнення основними джерелами й довідниками-підручниками. Окрім цієї проробленої великої роботи Комісії, було зібрано бібліографічні картки та інші матеріали, зокрема витяг із чужоземних часописів про сучасний на той час стан

візантологічної науки за кордоном.

Крім постійних сленів Комісії, до роботи залучались багато позаштатних вчених як з України, так і з інших міст: В. М. Базилевич, історик (Київ), проф. Г. Н. Лозовик, проф. Д. І. Абрамович (Ленінград), проф. І. Г. Турцевич (Ніжин), проф. Д. П. Гордієв (Харків), проф. П. О. Потапов (Одеса), проф. В. О. Пархоменко (Дніпропетровськ), проф. Д. В. Айналов та проф. І. І. Соколов (Ленінград), Д. О. Лебедєв (Москва), С. П. Шестаков (Казань), проф. К. С. Кекелідзе (Тифліс), Д. П. Шестаков (Владивосток) та ін.

Між членами Комісії були розподілені обов'язки, а саме: В. І. Барвінок відповідав за вивчення історії Візантії нікейського періоду, а також відва питаннями історії візантинізму; Ю. П. Діаковський – рукописним матеріалом, що зберігався у київських книгозбірках, визначав його вартість з погляду візантології; О. Д. Дмитрієв – проблемами аграрної справи у Візантії, складав покажчик візантологічної літератури; В. М. Зуммер і М. О. Макаренко – археологією і мистецтвом України; І. В. Моргилевський – візантійськими впливами на них; В. О. Крижанівський займався оглядом стародруків з погляду їхнього значення для вивчення візантійських впливів на Україну; П. П. Кудрявцев – філософською культурою у Візантії, її впливом у Європі, зокрема, в Україні, вивченням пам'яток української народної творчості й українського письменства з погляду візантійських на них впливів. Йому було доручено накреслити план завдань, що стояли перед візантологічною наукою в Україні, зокрема, вивчити елементи візантійських впливів у новій літературі: вивчити історію й сучасний стан візантології; Ф. М. Міщенко студіював соціальний рух у Візантії, візантійське право; М. Ф. Мухін – становище рабів у Візантії, аграрну справу; П. Х. Оксіюк досліджував візантійські впливи в давньо-українському письменстві та сучасний стан візантологічних студій в Україні; О. І. Полулях – наукові завдання візантології, книги, роль і місце книжкової справи у Візантії; В. П. Рибінський відповідав за питання: євреї у Візантії, історія Візантології; М. М. Скабанович підготував матеріал для нового видання грецького глосарія дуканжа.

Разом з тим, над дослідженням проблем Візантології, працювали позаштатні вчені, які мали наукові доручення. Так, візантолог, проф. І. І. Соколов, член Постійної археологічної комісії, (1919–1921), досліджував рукописні джерела (здебільшого, грецькі) з української церковної історії XVI–XVIII ст. За 1920 р. він опрацював більше 30 актових книг (переважно Луцьких і Володимир-Волинських) Київського Центрального архіву, підготував до друку перший том важливих історичних матеріалів, приступив до редагування другого тому. Окрім того, написав розвідку «Україна та грецький схід», дослідив візантійську історіографію. Планувалося Академією Наук в 1921 р. доручити йому написати «Історію Візантії» (20 арк.), в якій зосередити увагу на взаємовідносинах Візантії та України, що могла б бути підручником для університетського курсу.

З метою популяризації досягнень своєї діяльності члени комісії виступали з доповідями перед науковою громадськістю ВУАН. В доповідях порушувалися:

I. Загальні питання візантинознавства:

- ✓ Візантизм та його культурне значення (О. І. Полулях);
- ✓ Українознавство й візантинознавство (П. П. Кудрявцев);
- ✓ Праці з візантології на Заході за останні часи (Ф. І. Міщенко);
- ✓ Сучасний стан візантологічної науки за кордоном (П. П. і С. П. Кудрявцеві);
- ✓ I-ий Міжнародний Конгрес візантологів у Бухаресті (Г. Н. Лозовик);
- ✓ II-ий Міжнародний Конгрес візантологів у Белграді (П. П. Кудрявцев);
- ✓ Академік Н.П. Кондаков та його наукові праці (В. І. Барвінок);
- ✓ Творчий шлях наукової діяльності академіка Д. І. Успенського (Г. Н. Лозовик);
- ✓ Візантологічні студії в Тифліському Державному університеті (К. С. Кекелідзе);
- ✓ В якій мірі візантійці були греками? (М. М. Скабаланович);
- ✓ Втрати та здобутки візантологічної науки в межах СРСР за останні роки (П. П. Кудрявцев).

II. Соціально-економічні стосунки у Візантії:

- ✓ З історії євреїв у Візантії (В. П. Рибінський);
- ✓ Становище рабів у Візантії в початкову добу її історії (М. Мухін);
- ✓ Зародки цивільного шлюбу в римсько-візантійській культурі (Ф. І. Міщенко);
- ✓ Хто такі візантійські Хусарії? (Ф. І. Міщенко);
- ✓ Соціальний рух у Візантії за палеологів (О. Д. Дмитрієв).

III. Вплив візантійської культури в Україні:

- ✓ Візантійсько-українські повір'я про вовкулаків (Ф. І. Міщенко);
- ✓ З історії джерел слов'яно-руської Пчели. Загальний огляд походження та розвитку грецько-візантійських антологій (М. І. Сагарда);
- ✓ Східні елементи в пізній візантійській архітектурі. Останні спостереження в Софійському Соборі в Києві (І. В. Моргилевський);
- ✓ Подорож до Абхазії й Вірменії влітку р. 1929 (І. В. Моргилевський);
- ✓ Візантійська архітектура Константинополя за останніми дослідками (І. В. Моргилевський);
- ✓ Реставрація роботи в Софійському Соборі влітку р. 1928 (В. М. Базилевич);
- ✓ Нові знахідки цинкових висячих печаток (М. О. Макаренко).

IV. Окремі моменти з історії Візантії:

- ✓ Роль балканських слов'ян в історії Візантії в добу 4-го хрестового походу (В. І. Барвінок) тощо.

Чимало доповідей було надруковано в різних виданнях ВУАН, дещо друкувалося в 1 випуску «Візантологічного збірника». Не дивлячись на матеріальну скруту Комісії вдалося видати один випуск «Візантологічного

збірника», який друкувався за редагуванням проф. П. П. Кудрявцева та головною редакцією акад. А. Ю. Кримського. На думку редакції, цей випуск мав орієнтувати кожного, хто брався до наукової роботи на полі візантології, в завданнях цієї дисципліни в Україні, а також й у тому, що вже було напрацьовано у цій справі.

Зміст збірника розмаїтий. З огляду на малотиражність, а звідси й малодоступність, ми вирішили навести його зміст, який включав: статті: О. І. Полулях «Візантизм як об'єкт наукових студій»; П. П. Кудрявцев «Візантизмознавство й українознавство»; М. М. Скабаланович «В якій мірі візантіїці були греками?»; В. П. Рибінський «З історії євреїв у Візантії»; М. Мухін «Становище рабів у Візантії в початкову добу її історії»; С. П. Шестаков «До питання про рабів у духовництвах великих землевласників у Візантії IX–X вв.»; І. І. Соколов «Побутова сторона земельних господарських відносин у Візантії»; С. П. Шестаков «До візантійських цін на хліб»; І. Г. Турцевич «Про деякі права й привілеї міст ромейської імперії»; Д. О. Лебедів «З дослідів про візантійську хронологію»; І. Г. Турцевич «Проекти виправити юліянського календаря у Візантії»; К. С. Кекелідзе «Як відбилася особа імператора Іовіна в грузинській історіографії»; Р. Н. Лозовик «Східна політика Ромейської імперії в VI ст.»; Д. І. Абрамович «До питання про оригінал слов'яно-руського перекладу Пролога»; В. О. Пархоменко «Чи була Тмутаракань візантійською колонією?»; М. О. Макаренко «Долівка в храмах великокнязівських часів в Україні»; Д. В. Айнаков «Дві знамениті пам'ятки давньоукраїнського малювання»; Н. П. Кудрявцев «Декілька слів про сюжет поеми Франкової «Смерть Каїна»: Бібліографічна довідка»; О. О. Дмитрієвський «Про Ніженське грецьке братство».

З хроніки часопису дізнаємося про сучасний стан візантологічної науки за кордоном і в межах СРСР, про реставраційні моменти в Софійському Соборі в Києві та наукові подорожі Візантологічної комісії ВУАН. Для забезпечення подальшого розвитку візантологічної науки в Україні Візантологічна Комісія планувала відкрити для бажаючих курси грецької мови, а також Інститут аспірантури.

В кінці 30-х років минулого століття Комісія припинила своє існування. Та, не зважаючи на цей нетривалий термін, мізерний бюджет – 1928/29 бюдж. р. він становив всього 600 крб. 90 коп. та, враховуючи те, що протягом усього часу Комісія не мала жодного постійного штатного співробітника, обсяг проведених нею напрацювань, як видно з інформації, був надзвичайно великим.

1. *Вздорнов Г. И.* Роль славянских монастырских мастерских письма Константинополя и Афона в развитии книгописания и художественного оформления русских рукописей / Г. И. Вздорнов // ТОДРЛ. – Л., 1963. – Т. 23.
2. *Воропай О.* Звичаї – скарб українського народу (замість вступу) /

- О. Воропай // Звичаї нашого народу : етнограф. нарис : у 2 тт. / О. Воропай. – Т. I. – К., 1991.
3. Історія Академії наук України : 1918–1923 : Документи і матеріали. – К., 1993.
4. Конрад Н. И. К вопросу о литературных связях / Н. И. Конрад // Избр. тр. : Литература и театр. – М., 1978.
5. Радзикеви́ч В. Письменство : У взаєминах із Візантією / В. Радзикеви́ч // Історія української культури / [за заг. ред. І. Крип'якевича]. – К., 1999.

Lesia Reva

**ALL-UKRAINIAN ACADEMY OF SCIENCE BIZANTOLOGICAL
COMMISSION RESEARCH (BASED ON THE NATIONAL LIBRARY OF
V.I. VERNADSKYJ ARCHIVS)**

The article deals with the activity of the Bizantological commission of VUAN in 30s of XX century. In spite of the hard financial condition and short period of existing, the commission did a lot for the bizantological studies in Ukraine.

Key words: Bizantological commission, Ukraine, bizantological studies.

Резаненко В. Ф.

(м. Київ, Україна)

**ОСОБИСТЕ ТА ОСОБИСТІСНЕ В МЕТОДОЛОГІЇ КИТАЄЗНАВЧИХ
ТА ЯПОНОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

У статті приділено увагу питанню адекватного розуміння концептів особистого й особистісного носіїв світоглядних принципів релігійно-філософських вчень Китаю, що, на думку автора, є однією з ключових проблем методології досліджень культур традиційних країн Далекого Сходу.

Ключові слова: особистість, особисте, особистісне, адекватність, концепт, світогляд, традиційні країни, соціокультурний простір, моральність, духовність, інь-ян взаємини, духовно-енергетичний, принцип «лі».

Особистість-носієй традицій далекосхідної культури формується в умовах соціокультурного простору, основу розбудови якого складають світоглядні принципи трьох релігійно-філософських вчень, а саме, даосизму, конфуціанства та китаєзованого буддизму. Під впливом синкретизму ідей цих вчень життєдіяльність людини Далекого Сходу спрямовується на саморозкриття й використання (в повсякденних справах) власного природного потенціалу, тобто так званого її *особистісного* (個性). Власне, на це вказує напрацьована східною релігійно-філософською думкою низка духовних, морально-етичних тощо принципів, діючи за якими, людина стає на шлях не до Бога (за західною традицією), а на шлях «до себе», розкриваючи (自己) на цьому шляхові своє особистісне, природне (個性) і таким чином удосконалюючись як в духовному та фізичному, так і в